

Lilijana URLEP*

GRADIVO ŠKOFIJSKE PISARNE V NADŠKOFIJSKEM ARHIVU MARIBOR

Izvleček:

Med arhivskim gradivom, ki ga hrani Nadškofijski arhiv Maribor, zavzema posebno mesto gradivo škofijske pisarne. Večinoma gre za gradivo, ki je nastalo pri delu mariborske oz. prej lavantinske škofijske pisarne, med gradivom pa se nahajajo tudi deli drugih provenienc, tj. škofij oz. škofijskih pisarn. Prispevek govori o nastajanju gradiva in z njim tesno povezanim historiatu ustvarjalca oz. ustvarjalcev, razvrščanju gradiva, strokovni obdelavi ter oblikovanju ustreznega arhivskega fonda oz. fondov.

Ključne besede:

Lavantinska škofija, škofijska pisarna, strokovna obdelava, razvrščanje gradiva, arhivski fond

Abstract:

Diocesan Office Records at the Archdiocesan Archives Maribor

The records of the diocesan office hold a special place among the records preserved by the Archdiocesan Archives Maribor. These are mostly records, which were created during the operation of the Maribor or the earlier Lavantine diocesan office, but also contain parts of other provenances, dioceses or diocesan offices. The article describes how the records were created and the therewith closely related administrative history or histories, records classification, archival processing and creation of suitable archival fonds.

Key words:

Lavantine Diocese, diocesan office, archival processing, records classification, fonds

1 UVOD

Nadškofijski arhiv Maribor je zgodovinski arhiv mariborske oz. prej lavantinske (nad)škofije. Deluje kot del škofijskega ordinariata in hrani več kot 1000 tekočih metrov arhivskega gradiva. Med najpomembnejše gradivo, ki se nahaja v arhivu, spada tudi gradivo, ki je nastalo pri delu škofijske pisarne in/oz. z njo povezanih škofijskih uradov. Skozi gradivo škofijske pisarne se ne odraža samo zgodovina lavantinske škofije, ampak tudi sistem pisarniškega poslovanja in razvrščanja gradiva.

2 NADŠKOFIJA MARIBOR IN NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

Lavantinsko škofijo s sedežem v Šentandražu v Labotski dolini na današnjem avstrijskem Koroškem je leta 1228 ustanovil salzburški nadškof Eberhard II. (1200–1246). Škofija je prvotno obsegala samo ozek pas ozemlja na meji med štajersko in koroško vojvodino: med Labotom in Šentandražem do Lipnice na vzhodu in na jugu

* Mag. Lilijana Urlep, arhivistka, Nadškofijski arhiv Maribor, Koroška cesta 1, 2000 Maribor, Slovenija, kontakt: lilijana.urlep@nadskofija-maribor.si.

do Drave med Dravogradom in Breznom oz. Ožbaltom ob Dravi. Od prvotnega ozemlja spada danes v mariborsko nadškofijo samo predel od Dravograda do Brezna.

Prvotno ozemlje škofije je ostalo nespremenjeno vse do jožefinskih cerkvenih reform. Ob regulaciji škofijskih meja je lavantinska škofija pridobila velikovško okrožje na Koroškem in celjsko na Štajerskem ter sekavski škofiji odstopila dotedanje štajersko ozemlje severno od Drave. Od salzburške nadškofije je prejela 25 župnij na Koroškem, od bivše goriške 85 župnij na Štajerskem in Koroškem ter od ljubljanske škofije 27 župnij na Štajerskem in Koroškem (Ožinger, 2006, str. 15). Sedež škofije je še nadalje ostal v koroškem Šentandražu, zato so se kmalu pojavila prizadevanja za selitev sedeža in preureditev škofijskih meja, kar je uspelo škofu Antonu Martinu Slomšku (1800–1862), ki je leta 1859 sedež škofije prenesel v Maribor. Ob selitvi je lavantinski škofiji sicer pripadlo celotno mariborsko okrožje, kjer je živel 200.000 Slovencev in ki je od jožefinskih reform naprej sodilo pod sekavsko škofijo, toda hkrati je morala krški odstopiti celotno ozemlje na Koroškem. Do nadaljnjih cerkvenoupravnih sprememb je prišlo po prvi svetovni vojni, ko je lavantinska škofija leta 1923 poleg treh štajerskih župnij Apače, Kapla na Kozjaku in Sv. Duh na Ostrem vrhu v apostolsko administraturo pridobila krški dekaniji Dravograd in Mežiška dolina ter prekmurski dekaniji Lendava in Murska Sobota. Našteta ozemlja so bili lavantinski škofiji dokončno priključena šele leta 1964. Nove spremembe so nastopile na začetku tretjega tisočletja, ko je papež Benedikt XVI. leta 2006 škofijo, ki se je v šestdesetih letih 20. stoletja preimenovala v mariborsko-lavantinsko, povzdignil v nadškofijo in metropolijo s sufraganskima škofijama Celje in Murska Sobota.

Gradivo, ki je nastalo pri delu škofije in njenih uradov, hrani (nad)škofijski arhiv, njegova zgodovina je tesno povezana z zgodovino škofije. Arhiv je bil naprej v koroškem Šentandražu kot prvotnem sedežu škofije, leta 1859 ga je škof Slomšek ob selitvi škofijskega sedeža prenesel v Maribor. Po drugi svetovni vojni je bilo gradivo leta 1965 deponirano v Pokrajinski arhiv Maribor. Po tridesetih letih je bil leta 1994 ustanovljen Škofijski arhiv Maribor, ki od takrat deluje kot samostojna organizacijska enota znotraj (nad)škofijskega ordinariata.

Arhiv, ki se je leta 2006 uradno preimenoval v Nadškofijski arhiv Maribor, hrani naslednje skupine gradiva: župnijski arhivi z matičnimi knjigami na čelu, zapuščine, posebne zbirke ter gradivo škofijske pisarne, ki obsega 250 tekočih metrov.

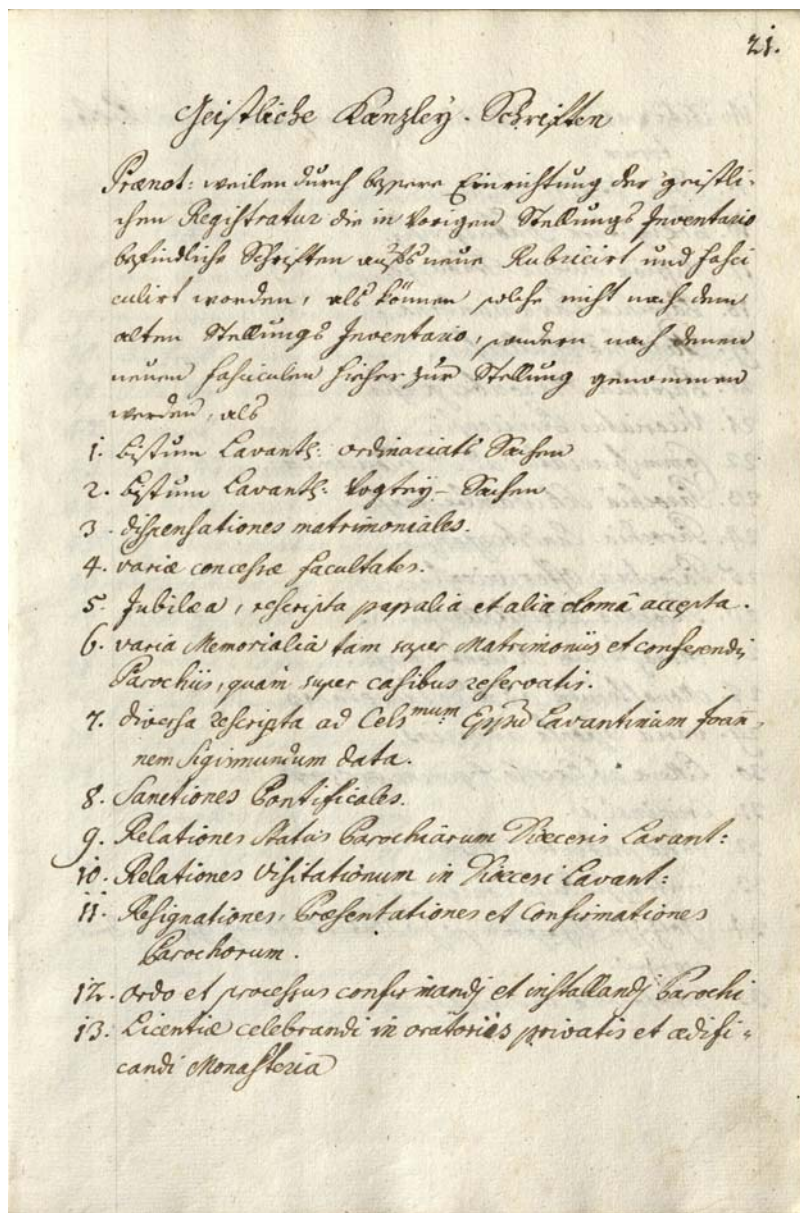
3 ŠKOFIJSKA PISARNA

3.1 Škofijska pisarna v preteklosti ter sistemi poslovanja s spisi

Pri delovanju škofije je že od ustanovitve naprej začelo nastajati razno gradivo: na začetku predvsem listinsko, kasneje spisovno. Za gradivo oz. za hrambo gradiva je skrbela škofijska pisarna, ki je sicer po načelih kanonskega prava odgovorna za pripravo oz. izdajo dokumentov ordinariata in njihovo hrambo v arhivu. Na škofiji so se že zgodaj zavedali pomena in vrednosti gradiva, še posebej dokazovalne moči listin. Okoli leta 1384 je dal škof Henrik IV. Krapff izdelati prepis vseh listin, ki so se takrat nahajale na škofiji. Nastali kodeks oz. kopiajno knjigo z naslovom *Codex Henrici Episcopi* so kasneje nadaljevali in dopolnjevali tudi njegovi nasledniki na škofijskem sedežu, zadnji vpisi so iz prve polovice 16. stoletja. V kodeksu lahko mdr. najdemo prepise nekaterih listin, ki danes v originalu ne obstajajo več ali pa se nahajajo v drugih arhivih, kar je še zlasti važno za listine iz 13. stoletja. Najstarejše gradivo v Nadškofijskem arhivu Maribor namreč izhaja iz začetka 14. stoletja, medtem ko kodeks vsebuje tudi prepise listin iz 13. stoletja.

V nasprotju z obdobjem srednjega in začetkom novega veka, iz katerih se je ohranilo le malo gradiva, je začela količina gradiva naglo ali celo bliskovito naraščati v drugi polovici 18. stoletja, predvsem v času jožefinskih cerkvenih reform. Veliko informacij o poslovanju škofijske pisarne, sicer podvržene raznim organizacijskim ali strukturnim spremembam, in s tem povezanim razvrščanjem oz. urejanjem (spisovnega) gradiva v tem času prinašajo zapuščinski ali prevzemno-predajni inventarji lavantinskih škofov, nastali ob menjavi na škofijskem sedežu. V inventarju iz leta 1570 se z navedbami urbarjev, raznih listin, računov, kupnih pogodb itd. kažejo zametki kasnejšega zgodovinskega arhiva (Inventar iz leta 1570, Fond Škofijska pisarna, F1 - Bistum Lavant, temporalije, šk. 19, Nadškofijski arhiv Maribor). Še pomembnejši in zanimivejši so inventarji iz 18. stoletja, ki prinašajo vrsto podrobnih podatkov o tej tematiki. V inventarjih se - vsaj pogojno - že kažejo zametki razločevanja med spisi tekočega poslovanja in starejšimi spisi oz. arhivom, kar je sicer veljalo tudi za gradivo uprave (Pivk, 2007, str. 108). Spisov niso odlagali oz. razvrščali kronološko, ampak po snovi. V pisarni za duhovne/cerkvene zadeve - eni izmed treh takrat obstoječih pisarn - je bilo gradivo razvrščeno v 67 skupin ali fasciklov, med katerimi so bile tudi župnije, dekanije in samostani. Takšna ureditev, ki se najprej kaže v inventarju iz leta 1724 (Übergabs Inventarium Bey dem Fürstl: Bistumb Lavant, Zbirka rokopisov, Druge znamenitosti, šk. 1, Nadškofijski arhiv Maribor), se je z manjšimi spremembami ohranila skozi skoraj celotno 18. stoletje oz. vsaj do jožefinskih cerkvenih reform. In čeprav gre pri gradivu škofijske pisarne za gradivo zasebne provenience, lahko kljub temu opazimo nekaj podobnosti z gradivom uprave.

Za nadzor nad prejetimi oz. odposlanimi spisi so v škofijski pisarni od zadnje četrtine 18. stoletja naprej, ko se je močno povečal obseg gradiva, vodili posebne delovodnike ali protokole. Starejšim konsistorialnim protokolom, ki segajo v leto 1689, so po letu 1776 najprej sledili protokoli odposlanih spisov, po letu 1802 pa še posebni oz. ločeni protokoli prejetih spisov. Do združitve obeh evidenc je prišlo leta 1806, ko se je začel uporabljati enoten opravljeni zapisnik, za katerega se je v škofijski pisarni največkrat uporabljalo ime protokol, delovodnik ali kasneje poslovnik. Po letu 1805 so za lažje iskanje spisov k delovodniku za vsako leto izdelali poseben abecedni repertorij oz. indeks. V protokole so sprva prepisovali celotna besedila prejetih oz. odposlanih spisov, kasneje samo krajše regeste. Do nadaljnjih sprememb je prišlo leta 1816, ko so začeli uporabljati tiskane obrazce oz. delovodnike, v katere se vpisovali tudi podatke o registraturnem fasciklu oz. odlagališču, ki se v predhodnih verzijah navajajo le redko. Do raznih sprememb in nedoslednosti pri vodenju evidenc, ki se kažejo predvsem v vodenju ločenih ali samo posameznih evidenc, neizpolnjevanju podatkov o odlagališču in podobno, je prihajalo še do konca 20. let. Ohranjeni zapisniki ali protokoli, predvsem tisti iz starejših obdobj, so še posebej pomembni v primeru, ko je originalno gradivo izgubljeno ali pa se nahaja v drugih arhivih in jih lahko zato - vsaj deloma - obravnavamo kot arhivske vire in ne samo kot pisarniške pripomočke.

Slika 1: Spisi tajne pisarne
(Prevzemno-predajni inventar iz leta 1765, Nadškofijski arhiv Maribor)

3.2 Razvrščanje in odlaganje gradiva

Od začetka 19. stoletja naprej je osnovo za ureditev oz. poslovanje pisarne predstavljal registraturni načrt v kombinaciji z delovodnikom. Iz protokolov po letu 1816 je razvidno, da so v pisarni spise razvrščali oz. odlagali na podlagi registraturnega načrta po posameznih dekanijah in snovnih predalih oz. založiščih. Dekanije so označevali z veliko črko D, ki v nemščini pomeni okrajšavo za dekanijo (*Dekanat* ali *Dekanei*), in pripadajočo signaturno številko, predale z veliko črko F, ki pomeni okrajšavo za predal (*Fach*). Iz ohranjenega gradiva zaenkrat še ni čisto jasno, kdaj natančno je prišlo do vzpostavitve ali dokončne uveljavitve tega sistema, verjetno pa je, da se je to zgodilo okoli leta 1816 ali 1830, ko mu je moč slediti v delovodnikih. Anton Ožinger (1983, str. 64) sicer navaja, da so v pisarni signaturi D in F uporabljali že od druge polovice 18. stoletja naprej, vendar je bolj verjetno, da je do preureditev gradiva iz 18. stoletja, ki sicer res nosi te oznake, prišlo naknadno. Navedeni sistem

dvojnega razvrščanja gradiva po dekanijah in predalih se je obdržal vse do današnjih dni in predstavlja osnovo tako za poslovanje pisarne kot za urejanje gradiva v arhivu.

3.2.1 Dekanije

Dekanija je skupina več ozemeljsko in velikokrat tudi zgodovinsko povezanih župnij ter hkrati nekakšna vmesna stopnja med župnijami in škofijo. Do uvedbe oz. vzpostavitve sistema dekanij je večinoma prišlo v času jožefinskih cerkvenih reform, vendar je par dekanij obstajalo tudi že pred tem. Lavantinska škofija, ki se je prvotno delila na arhidiaconat v Šentandražu in komisariat Groß St. Florian na Štajerskem, je po izvedeni regulaciji škofijskih meja imela 14 dekanij na Štajerskem in 5 oz. kasneje 6 na Koroškem. Za potrebe poslovanja škofijske pisarne oz. razvrščanja gradiva so bile dekanije - znotraj posameznega okrožja (najprej celjskega, nato velikovškega) - po nemških imenih razvrščene po abecednem vrstnem redu, tako da je npr. v celjskem okrožju na prvo mesto prišla dekanija Altenmarkt (Stari trg) in na zadnje Zilli (Celje). Znotraj dekanij se je gradivo odlagalo kronološko.

Ko je leta 1859 prišlo do selitve škofijskega sedeža, so bile *novim* dekanijam dodeljene signaturne številke za *starimi*. Do odstopanja je prišlo le pri dekaniji Maribor, ki je med novimi dekanijami zasedla prvo mesto. Situacija se je ponovila po prvi svetovni vojni, ko se novo pridobljene dekanije Dravograd, Mežiška dolina, Lendava in Murska Sobota uvrstijo za dotedanjimi.

Nr.	Nahme des Decanates
1	Altenmarkt über St. Martin
2	Drachenburg über St. Florian
3	Freisritz
4	Fräslau
5	Schnobitz
6	St. Martin über St. Georgen
7	Neuhirchen
8	Oberburg
9	Rehitzsch
10	Sälzenhofen
11	Stalis
12	Tüffer
13	Völs
14	Zilli
15	St. Andra
16	Blayburg
17	Eberndorf
18	Wolkmarkt
19	Wölzberg
20	St. Leonhard

Slika 2: Dekanije pred letom 1859
(Registraturni načrt, Nadškofijski arhiv Maribor)

Po prvi svetovni vojni se je v celoti ohranil tudi *stari* sistem signatur, čeprav je po letu 1920 pisarna poslovala izključno slovensko in so se uporabljala samo slovenska imena dekanij:

D 1	Stari trg	STARE DEKANIJE
D 2	Kozje	(CELJSKO OKROŽJE)
D 3	Slovenska Bistrica	
D 4	Braslovče	
D 5	Slovenske Konjice	
D 6	Šmarje	
D 7	Nova Cerkev	
D 8	Gornji Grad	
D 9	Rogatec	
D 10	Vuzenica	
D 11	Šaleška dolina	
D 12	Laško	
D 13	Videm	
D 14	Celje	

D 15	Maribor - levi breg	NOVE DEKANIJE
D 16	Radlje	(MARIBORSKO OKROŽJE)
D 17	Lenart v Slovenskih goricah	
D 18	Jarenina	
D 19	Maribor - desni breg	
D 20	Dravsko polje	
D 21	Ljutomer	
D 22	Ptuj	
D 23	Zavrč	
D 24	Velika Nedelja	

D 25	Lendava	20. STOLETJE
D 26	Dravograd	
D 27	Mežiška dolina	
D 28	Murska Sobota	

Navedena razporeditev se je z manjšimi spremembami, ki so se zgodile tekom 19. ali 20. stoletja, obdržala vse do tretjega tisočletja, ko so zaradi nastanka celjske in murskosoboške škofije odpadle dekanije s tega področja.

Gradivo dekanij pokriva obdobje od konca 15. do konca 20. stoletja. Medtem ko so prva tri stoletja razmeroma skromno zastopana, se obseg gradiva, kar velja tudi na splošno, opazno poveča v drugi polovici 18. stoletja, še posebej v času jožefinskih cerkvenih reform. Ob jožefinski regulaciji škofijskih meja je zaradi zahtev tekočega poslovanja in/oz. prevzema pristojnosti prišlo do izročitve oz. izmenjave gradiva, ki se je nanašalo na posamezne župnije ali okrožja, ki so bila dodeljena drugim škofijam. Tako je lavantinska škofija - vsaj deloma - pridobila gradivo za župnije, ki so prej spadale pod ljubljansko, salzburško in goriško (nad)škofijo, ter sekavski, krški in leobenski škofiji izročila gradivo za župnije, ki so prešle v njihove roke. O predaji gradiva - vsaj z lavantinske strani - pričajo natančni sezname, ki so se ohranili v arhivu. Iz ohranjenih pisarniških evidenc, nastalih v času 19. stoletja, je razvidno, da v škofijski pisarni prejetega oz. predanega gradiva, ki ga količinsko pravzaprav ni bilo veliko, niso obravnavali ločeno, ampak so ga združili z ostalim oz. kasneje nastalim gradivom ter ga uredili glede na svoj način poslovanja. Predano gradivo oz. natančneje posamezne spise so - najverjetneje v prvi polovici 19. stoletja - razvrstili v posamezne dekanije in ga ustrezno signirali. Zaradi izmenjave in naknadnega razvrščanja gradiva je tako prišlo do tega, da so znotraj posameznih dekanij deli različnih provenienc.

Zgodba se je ponovila ob selitvi škofijskega sedeža v Maribor leta 1859, ko je lavantinska škofija krški izročila gradivo šestih dekanij velikovškega okrožja na Koroškem in od sekavske pridobila gradivo desetih dekanij mariborskega okrožja. V primerjavi z razmerami ob jožefinski razmejitvi škofij je leta 1859 prišlo do izmenjave bistveno večjih količin gradiva, le-to je nastajalo pri delu kar 5 različnih ordinariatov: oglejski patriarhat, goriška in salzburška nadškofija ter graška in lavantinska škofija.

V nasprotju s predhodnimi situacijami pa po prvi svetovni vojni ni prišlo do predaje gradiva dekanij, ki so od krške oz. sombateljske škofije prešle pod upravo lavantinske.

Škofije ob izmenjavi gradiva niso izročale ali prepisovale delovodnikov, kar nekoliko otežuje pregled nad gradivom. Tako arhiv po eni strani hrani gradivo dekanij mariborskega okrožja, nastalo pred letom 1859, za katero se delovodniki nahajajo v škofijskem arhivu v Gradcu, po drugi strani pa se vpisi v delovodnikih lavantinske škofije med letoma 1786/88 in 1859 nanašajo na gradivo dekanij velikovškega okrožja, ki se hrani v škofijskem arhivu v Celovcu. V tem oziru lahko še posebej izpostavimo koroško dekanijo Dravograd, ki je od ustanovitve škofije do leta 1859 ter ponovno po prvi svetovni vojni spadala pod lavantinsko škofijo in za katero arhiv do leta 1923 ali 1924 sploh ne hrani gradiva: 1859 je bilo gradivo izročeno krški škofiji, ob ponovni *priključitvi* pa do predaje gradiva ni prišlo.

Sodoben arhivski popis za omenjeno gradivo ne obstaja, vendar so se iz 19. stoletja ohranili trije sezname spisov po posameznih dekanijah. Prvi pokriva obdobje pred letom 1833 in vključuje samo dekanije celjskega okrožja. Drugi, ki pokriva obdobje med letoma 1834 in 1860, je vsebinsko podoben prvemu, vendar ima dodanih par lističev s spisi dekanij mariborskega okrožja za leti 1859 in 1860. Tretji seznam, ki se nanaša na obdobje med letoma 1860 in 1900, pokriva vse dekanije, tako stare kot nove. Ker so v prvih dveh seznamih zajete samo dekanije celjskega okrožja, ne pa dekanije velikovškega okrožja, lahko sklepamo, da sta nastala ob ali po selitvi, medtem ko je zadnji seznam verjetno nastajal sproti. V vseh treh seznamih, ki so sicer brez naslova in nedatirani, se gradivo po posameznih dekanijah navaja kronološko.

Podoben popis ali seznam se je za obdobje med letoma 1823 in 1859 ohranil tudi za dekanije mariborskega okrožja. Popis se nekoliko razlikuje od zgoraj navedenega, saj se spisi ne navajajo po dekanijah, ampak po župnijah. Popis je verjetno nastal pri graškem ordinariatu, in sicer ob preoblikovanju škofijskih meja leta 1859.

3.2.2 Predali

Drugo veliko skupino poleg dekanij tvorijo predali. Po registraturnem načrtu je bilo predvidenih 112 predalov, ki jih lahko opredelimo kot snovne ali vsebinske skupine. Znotraj posameznega predala so spise v pisarni razvrščali po fasciklih, ki so vsebovali zadeve enake vsebine. Fascikle so označevali z malo črko f in jih - podobno kot predale - številčili z arabskimi številkami. Prvo mesto znotraj posameznega predala so predstavljale normalije, označene z veliko črko A in po potrebi tudi z B, kadar je šlo za različne vsebine, ali pa knjige (ordinacijski protokoli, Codex Henrici itd.). Znotraj fasciklov so spise odlagali kronološko, vendar so na koncu 19. stoletja fascikle začeli opuščati, tako da je znotraj predalov prevladala samo kronološka ureditev.

V arhivu se je ohranil izvod registraturnega načrta, v katerem so skupaj s pripadajočimi fascikli navedeni vsi predali, ne manjkajo pa niti normalije in knjige. Registraturni načrt, ki mu je na koncu dodano stvarno kazalo, sicer ni datiran, vendar lahko na podlagi vključevanja koroškega dela škofije sklepamo, da je nastal v prvi polovici 19. stoletja, morda celo v prvi četrtini. Pri urejanju ali popisovanju gradiva lahko registraturni načrt kombiniramo s okvirnim popisom ali seznamom spisov po posameznih predalih, ki so ga v pisarni začeli voditi pred selitvijo škofijskega sedeža ali pa v času selitve. Seznam so dopolnjevali tudi potem, vendar so kasnejši zapisi, ki segajo do konca 19. stoletja, precej manj natančni.

Slika 3: Izsek iz registraturnega načrta

Registraturni načrt je na začetku predvideval 112 predalov, vendar je skozi 19. in na začetku 20. stoletja prihajalo do posameznih sprememb. V 19. stoletju, še posebej ob selitvi škofijskega sedeža, je prihajalo do preoblikovanja ali celo opuščanja predalov, kar se najbolj kaže pri predalih, ki so se nanašali na koroške dekanije. Te so bodisi opustili ali pa jih preoblikovali tako, da so vanje namesto vsebin, ki so se nanašale na velikovško okrožje, vključili tiste, ki so se nanašale na mariborsko okrožje; isto je veljalo tudi za fascikle. Ob selitvi škofijskega sedeža je namreč lavantinska

škofija krški izročila gradivo iz predalov, ki so se nanašali na velikovško okrožje, ter od graške prejela nekaj gradiva, ki je bilo naknadno uvrščeno med predale. Nazadnje je bil v 20. stoletju uveden nov predal, tj. F 113, vojne zadeve.

Seznam predalov iz druge polovice 19. oz. začetka 20. stoletja:¹

F 1	Bistum Lavant, Temporalien	F 60	Pfründen Erträgnissfassionen von Kärnten
F 2	Bistum Lavant, Spiritualien	F 61	Canonische Visitationen und Firmung
F 3	Consistorium	F 62	Ordination
F 4	Fasten Dispensen	F 63	Aufnahme Entlassung und Auswanderung fremder Priester und Alumnen
F 5	Verschiedene Lizenzen, Facultaten, Consense und Dispensen	F 64	Correspondenzen mit extradioecesan Priester
F 6	Facultates speciales a reservatis	F 65	Neue Tischtitel 1804- bis Zusicherungen des Tischtitels und Urkunden
F 7	Correctionen der Geistlichen und Behandlung weltlicher Straflinge	F 66	Clerus- Vermehrungsvorschläge, Ausweise über Personalstand des Clerus, Seelsorgstationen und Seelanzahl, Schematismenverfassung
F 8	Römische Akten, Bullen, Breven, Placetum regium	F 67	Kirchenparamente deren Vertheilung an arme Kirche, Silbereinlieferung
F 9	Bruderschaftsakten, Privilegien	F 68	Baulichkeiten bey Kirchen und Pfarrhöfen
F 10	Ordinariatsconsense zur Kirchenvermögenverwendungen	F 69	Dotation und Congrua der Geistlichen; Verschbeyträge
F 11	Privatschuleverordnungen an Priester	F 70	Postportotaxen, Diaeten und Uniformnormale
F 12	Ablässe, Jubiläen, Reliquien, Privilegierte Altäre	F 71	Literatur, Bibliotheker, Pränumerationskündigungen, Censur und Placetum Regium
F 13	Missionspriesterhaus zu Cilli	F 72	Intercalare Provisoren und providierende Kapläne
F 14	Vogtei	F 73	Priesterhaus Zöglinge- und Theologenausweise
F 15	Zeugnissen Ausstellung unbrauchbare und deren Rückstellung	F 74	Jährliche Aufnahmen und Entlassungen der Theologen, Stipendien, Ausweisen und andere Erlasse an und wegen Theologen
F 16	Salzburgische Akten und Verordnungen	F 75	Klassensteuer jährliche Einbringung und Abfuhr
F 17	Ehe Verordnungen	F 76	Klassensteuerverordnungen und Consignationen
F 18	Ehedispensen für Kärnten	F 77	Erbsteueraequivalent, Verordnungen und Consignationen
F 19	Ehedispensen für Steyermark	F 78	Erbsteueraequivalent, jährliche Einbringung und Abfuhr
F 20	Religions- und Toleranz- Vorschriften. Acatolischen und Religionsveränderung	F 79	Alumnaticumsbeytrag, Verordnungen dann jährliche Einbringung und Abfuhr
F 21	Allgemeine Andacht und Gottesordnung, kirchliche Missbrauche	F 80	Priesterhausfond, Verordnungen dann jährliche Rechnungslegung
F 22	Aufgehobene Feyertage, Kriegs- und Friedens- Andachten. Extraordinäre Andachtten	F 81	Alte Tischtitelurkunden bis 1804
F 23	Kirchenpatrocinien, Processionen, Initien, Isohlfahrten	F 82	Provinzial- und Diocesanschematismen jährlich im Druck erschienene
F 24	Domcapitel und Chatedralkirche St. Andrea, St. Johann in Marburg	F 83	Verordnungen und Ausweise über Patronate und Vogteyen aller Pfründen und Kirchen
F 25	Kirchenvermögenfassionen	F 84	Wohlthätigkeitsanstalten, Versorgungsinstitute für Arme und Kranke, milde Sammlungen
F 26	Pfarr- und Curatien-Regulierung und Decanate Errichtungen	F 85	Kanzleywesen, Registratur und Archiv
F 27	Priesterhäuser allgemeine Verordnungen und Klagenfurth insbesondere	F 86	Stempel, Mauth, Zoll, Mercantil und Lotto, Bancal- und Finanz-Verordnungen
F 28	Klosterpharren, Ordengeistlichen, Verwendung zur Seelsorge, Secularisationen und Jurisdictionsinstrumente	F 87	Weltliche Steuer, Giebigkeiten und Contributionen
F 29	Beneficia simplicia et pluralitas beneficiorum	F 88	Militärausweis, Vorschriften und Einlagen
F 30	General Seminarium	F 89	Generalconcourse betreffende Verordnungen und Dispensen von Concurprüfungen
F 31	Ausweise über neugeweihte Priester. Reverse wegen geheimen Gesellschaften.	F 90	Generalconcourselaborate

¹ Seznam predalov je leta 1983 objavil že A. Ožinger (str. 64-66).

F 32	Impfungsverordnungen	F 91	Religionsbeytrag und Fortificatorium, Verordnungen, jährliche Einbringung und Abfuhr
F 33	Bistum Lavanter Vogteyen und Patronate	F 92	Missionsbeytrag
F 34	Religionsfondsmessen und Dotationsbögen	F 93	Grund-und Haussteuer
F 35	Stiftungsverordnungen und Ausweise Manualstipendien	F 94	Jährliche Postportojournalle
F 36	Reduction geistlicher Stiftungen und Messen	F 95	Jährliche Konsistorialkanzleyrechnung dann Einbringung und Abfuhr
F 37	Ordinariatsverordnungen, Hirtenbriefe, Predigten, Katechesen, Paschalexamen und Osterbeichte	F 96	Erträgnissfassionen der Kaplaneyen
F 38	Rituale, Missale, Breviarium, Directorium, Ss. Liquores	F 97	Verstorbene Dioecesanpriester und Messenverein
F 39	Testamente, Verlassenschaften, Sperr und Inventaren; Erbschaften	F 98	Dioecesanregulierung und Bistums Übersetzung
F 40	Besondere und gegenseitige Pflichten und Rechte der Pfarrer, Kapläne, Gemeinden und Obrigkeiten	F 99	Stiftungsurkunden der kärntnerischen Seelsorgsstationen
F 41	Klosterausweise, Personalveränderungs- und Dotationsanweisungsverordnungen	F 100	Stiftungsurkunden der kärntnerischen Seelsorgsstationen
F 42	Jährliche Klosterausweise und Personalveränderungsberichte	F 101	Stiftungsurkunden der steyermarkischen Seelsorgsstationen
F 43	Pfründe und Kirchenvermögenssicherung Gebahrung und Rechnungslegung, Inventarierrichtung, Wallfahrtskirchen	F 102	Stiftungsurkunden der steyermarkischen Seelsorgsstationen
F 44	Klöster und Stifterverordnungen in Disciplinaribus spiritualibus und temporalibus und allgemeine Regulierung	F 103	Veränderungen bey Stellen dann Personalveränderungen und Promotionen
F 45	Kapuzinerklöster insbesondere und Bestätigung der Dignitarien	F 104	Militärangelegenheiten Aufordnungen in Kriegszeiten, Generalpardone
F 46	Franziskanerklöster insbesondere und Bestätigung der Dignitarien	F 105	Jurisdictionelaborate und Instrumente der Seelsorger in Kärnten
F 47	Stift St. Paul neue Akten	F 106	Jurisdictionelaborate und Instrumente der Seelsorger in Steyermark
F 48	Stift St. Paul alte Akten	F 107	Conduitleisten von Kärnten
F 49	Tischtitelrescripte Gesuche und Sistirungen	F 108	Conduitleisten von Steyermark
F 50	Deficienten und Pensionisten	F 109	Decanatsvisitationsberichte von Kärnten
F 51	Pfarrbücherführung, pfarrliche Zeugnisse, Begräbnisse, Freudhöfe, Todtenkammer und Todtenbeschau	F 110	Decanatsvisitationsberichte von Steyermark
F 52	Gymansien zu Cilli und Marburg	F 111	Miscellaneen über verschiedene Consistorial- und andere Gegenstände
F 53	Studienverordnungen	F 112	Miscellaneen der Verordnungen
F 54	Pfründenerledigungs- und Besetzungs - Vorschriften	F 113	Causae belli 1914, Verhaftung der Priester, Confiscationen
F 55	SanitätsekonomischeVolkssittlichkeits - und Polizeyvorschriften und Belehrung des Volkes		
F 56	Verlautbarung der Verordnungen Steuern und anderer Gegenstände		
F 57	Stollordnung		
F 58	Pfründen Erträgnissfassionen von Steyermark		
F 59	Pfründen Erträgnissfassionen von Steyermark		

Po prvi svetovni vojni je bil leta 1925 uveden bolj preprost sistem oz. načrt, po katerem je bilo namesto 112 predvidenih samo 8 predalov:

P 1	Prezidialne zadeve
P 2	Škofijski duhovniki (osebne zadeve, izpiti, odlikovanja)
P 3	Redovniki, littere dimissoriae ...
P 4	Semenišče
P 5	Redovnice
P 6	Zakonske zadeve in cerkveno sodišče
P 7	Šolske zadeve, izpiti, kateheza
P 8	Razno

3.3 Škofijska pisarna danes

Poslovanje škofijske pisarne še danes temelji na delovodniku, kazalu in registraturnem načrtu. Namesto enostavnega delovodnika se je sicer začel po letu 1930 uporabljati kombinirani delovodnik, gradivo pa se še zmeraj razvršča po posameznih dekanijah in predalih. Arhiv od pisarne prevzema gradivo v rednih časovnih intervalih, do zadnjega prevzema je prišlo leta 2011.

4 OBLIKOVANJE ARHIVSKEGA FONDA

Pri urejanju in strokovni obdelavi gradiva škofijske pisarne, ki se danes hrani v arhivu, se zastavlja tudi vprašanje oblikovanja arhivskega fonda.

V drugi polovici oz. konec 20. stoletja sta bila za gradivo škofijske pisarne oblikovana dva fonda: fond Dekanije in fond Predali (Ožinger, 1983, str. 64), do česar je verjetno prišlo zaradi takrat veljavne arhivske teorije in prakse. Po letu 2000 se je v arhivu oblikovala ideja, da bi se omenjeno gradivo delilo na fond Dekanije in fond Škofijska pisarna, znotraj slednjega bi vsak predal prestavljal svoj podfond. Danes se v skladu z modernimi arhivskimi smernicami glede oblikovanja oz. koncepta arhivskega fonda postavlja vprašanje, ali je ta delitev še vedno smiselna in ali ne bi bilo bolj smotno, da bi se za vse gradivo, ki je nastalo in še nastaja pri delu škofijske pisarne, oblikoval samo en fond, ki bi se delil na posamezne podfonde, to je dekanije in predale.

Za arhivski fond praviloma velja, da je celota gradiva arhivskega gradiva, ki je nastala pri enem ustvarjalcu, bodisi pravni bodisi fizični osebi ali družini. Oblikovanje arhivskega fonda je tesno povezano s principom provenience, po katerem je potrebno gradivo enega ustvarjalca ohraniti kot celoto, in principom prvotne ureditve. O tej tematiki je pri nas veliko pisal Jože Žontar, na nekatera teoretična vprašanja in sodobne koncepte pa je mdr. leta 2010 opozorila tudi Zdenka Semlič Rajh.

Pri vprašanju oblikovanja arhivskega fonda oz. fondov je treba opozoriti na to, da gre pri gradivu škofijske pisarne - z današnjega stališča - za gradivo zasebne provenience in da nimamo opravka samo z enim, temveč z več *ustvarjalci*. Gradivo ni nastalo samo pri delu enega ustvarjalca, ampak - vsaj deloma - združuje dele različnih provenienc. Do tega je prišlo pri preoblikovanju škofijskih meja v času jožefinskih cerkvenih reform in Slomškovi selitvi škofijskega sedeža leta 1859, ko so si škofije ob

spremembi teritorialnih pristojnosti izmenjale ustrezne dele gradiva. Različne provenience se najbolj očitno kažejo pri dekanijah, kjer lahko zasledimo kar 6 različnih provenienc. Navedeni vidik je oz. je bil eden izmed glavnih argumentov ali celo glavni argument v prid oblikovanja samostojnega dekanijskega fonda, vendar ta delitev ne reši vseh problemov, povezanih s principom provenience in principom notranje ureditve. Različne provenience se pojavljajo samo pri delu gradiva, nastalem pred letom 1859, po tem letu pa ne več: razdvajanje gradiva bi pomenilo neupoštevanje principa provenience. Jože Žontar (2003, str. 101) je za gradivo, ki je bilo ob spremembi pristojnosti izročeno drugemu organu, navedel, da »razdvajanje že po samem načelu provenience ne prihaja v poštev.« Škofijska pisarna je sicer vse gradivo hranila oz. uredila glede na svoj način poslovanja, o tem pričajo tudi delovodniki in druge pisarniške evidence.

Čeprav to vprašanje v arhivu še ni rešeno, lahko rečemo, da gre pri gradivu škofijske pisarne za celoto gradiva, ki je nastala oz. bila zbrana ter še nastaja pri njenem delu, zato bi bilo najbolj smiselno, da se tudi pri oblikovanju fonda upošteva kot celota in se ne deli na posamezne fonde. Arhivski fond ni, kakor je mdr. na podlagi mednarodnega standarda za popisovanje arhivskega gradiva ISAD_(g)2 opozorila Zdenka Semlič Rajh (2010, str. 137-38), »zaključena celota, ampak organska celota, ki se neprestano spreminja, v njej pa se kažejo spremembe v organizaciji, strukturi, pristojnostih in tudi samem sistemu odlaganja gradiva ustvarjalca.« Navedeno se lahko v celoti nanaša na oblikovanja enotnega fonda škofijske pisarne.

5 ZAKLJUČEK

Gradivo, ki je nastalo pri delu škofijske pisarne, danes vsekakor predstavlja eno najpomembnejših in največjih skupin gradiva, ki jih hrani Nadškofijski arhiv Maribor. Gradivo ni pomembno samo za preučevanje cerkvene zgodovine, ampak tudi krajevne, umetnostne in literarne zgodovine. Žal je gradivo laični in strokovni javnosti nekoliko manj poznano, kar lahko pripišemo tudi pomanjkanju arhivskih pripomočkov, kot sta arhivski popis in vodnik po fondih in zbirkah. Vsekakor bo treba v bodoče več pozornosti nameniti strokovni obdelavi omenjenega gradiva, predvsem izdelavi arhivskih pripomočkov.

VIRI IN LITERATURA

- Ožinger, A. (1983). Referat za gradivo škofijskega arhiva. V *50 let Pokrajinskega arhiva Maribor: 1933-1983* (str. 63–66). Maribor: Pokrajinski arhiv.
- Ožinger, A. (2006). *Zgodovina mariborsko-lavantinskeškofije*. V I. Filipič (Ur.), *Verska, socialna in kulturna dediščina mariborske (nad)škofije: Betnava, Historia, Lavantina: katalog razstave* (str. 11–20). Maribor: Nadškofijski ordinariat, Nadškofijski arhiv.
- Pivk, O. (2007). Razvoj sistemov razvrščanja in odlaganja spisovnega gradiva v upravi. V S. Tovšak (Ur.), *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 6. zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radencih* 28.–30. marec 2007 (str. 108–114). Maribor: Pokrajinski arhiv.
- Registraturni načrt, Škofijska pisarna, Pomožne knjige, Nadškofijski arhiv Maribor.
- Semlič Rajh, Z. (2010). Princip provenience in oblikovanje fonda: Razkorak med veljavno teorijo in slovensko arhivsko prakso. V S. Tovšak (Ur.), *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: 9. zbornik referatov dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike v Radencih* 17.–19. marec 2010 (str. 125–140). Maribor: Pokrajinski arhiv.
- Übergabs Inventarium Bey dem Fürstl: Bistumb Lavant, Zbirka rokopisov, Druge znamenitosti, šk. 1, Nadškofijski arhiv Maribor.

- Zapuščinska inventarja lavantinskih škofov iz leta 1570 in 1765, Fond Škofijska pisarna, F 1 - Bistum Lavant, temporalije, šk. 19, Nadškofijski arhiv Maribor.
- Žontar, J. (2003). Arhivska veda v 20. stoletju. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

SUMMARY

*Lilijana URLEP**

DIOCESAN OFFICE RECORDS AT THE ARCHDIOCESAN ARCHIVES MARIBOR

The Archdiocesan Archives Maribor is a historical archives of the (Arch)diocese of Maribor or the previous Lavantine diocese. It functions as an Ordinary's office and keeps records, which had been created during the work of the diocese and its offices. The archives were first located at Šentandraž in Carinthia as the original seat of the Diocese, but in 1859 bishop Slomšek moved them to Maribor along with moving the seat of the Diocese. One of the most important records located in the archives is the one created during the operation of the Diocese's office and/or its related offices. These records do not reflect only the history of the Lavantine Diocese, but also the system of office work and records classification.

Various records had been created since the Diocese had been established in 1228. The Diocese office took care of the records, respectively storage and maintenance of records. Legacy or takeover/handover inventories of Lavantine bishops from the 18th century show that records were not stored chronologically, but according to content. Origins of separating records of current business and old documents or archives are also already visible.

To control received and sent records, the Diocese office had started using special registries or protocols in the last quarter of the 18th century, first separated and joint ones later. From the first half of the 19th century onwards, the basis for the setting up, respectively the operation of the Diocese office was presented by the catalogue record in combination with a registry. Records were separated in the office according to individual deaneries and compartments (content sections) which were labelled with letters D (Dekanat or Dekanei in German for deanery) and F (Fach in German for drawer or storage compartment). There were 112 drawers predicted in the beginning, and the system was simplified in 1925 when the number of drawers was reduced to 8. The above stated system of depositing or classifying records according to deaneries and drawers is still used in the Diocese office, and represents a basis for office operation and archival processing.

Records of the Diocese office are a matter of private provenance, but several similarities with the management business can be seen. Documents take 250 running meters, and there are parts of other provenances in the records as well. This occurred during the restructuring of the borders of the Diocese in 1786/1789 and in 1859 when Dioceses exchanged the according sections of records when territorial jurisdiction had been changed; they can be treated as a sort of pre-records.

In the second part of the 20th century or in the late 20th century, two fonds were created for the aforementioned records: deanery's fonds and drawers. According to modern directions regarding the formation of archival fonds, the question has

* Lilijana Urlep, M. Phil., archivist, Archdiocesan Archives Maribor, Koroška cesta 1, 2000 Maribor, Slovenia, contact: lilijana.urlep@nadskofija-maribor.si.

presented itself whether such a separation still makes sense and whether it might not be more sensible for a single archival fonds to be formed for all records created during the operation of the Diocese office.